

Prevajalstvo naj bo tudi poslanstvo

Pričujoče besedilo je zapis javnega pogovora, ki je v polni dvoranci Društva slovenskih pisateljev v Ljubljani 20. aprila letos potekal med prevajalci **Vesno Velkovrh - Bukilico, dr. Martino Ožbot, mag. Stefanom Vevarjem, Milanom Jesihom** in voditeljico **Urško P. Černe**.

Iz vabila na pogovor o književnem prevajanju:

O javni podobi slovenskih prevajalcev in o njihovi samopodobi, o bistvu književnega prevajanja. Ignorirane sive miši ali prenapeteži? Zlovoljni samotarji ali sladostrastni ustvarjalci? Kakšna je razlika med flautisti in prevajalci?

Zakaj ime prevajalca tako redko zaide na knjižno naslovnico? In zakaj recenzenti večkrat pišejo o prevodu, kot bi bil delo avtorja izvirnika? Tudi o prevodnem samorastništvu: kakšno socializacijo doživljajo mladi prevajalci? O prevajalskih začetkih, iskanjih, o prevajalskem procesu brez slepomišnja, o (ne)mentorstvu, o (ne)pregledovanju besedil, o zagotavljanju kakovosti, o podplačanosti, kako je pri nas, kako je v tujini, zakaj odpovejo uredniki in zakaj skoraj vsi molčimo o tem; kaj počnejo lektorji, ali se da prevajanja književnosti naučiti drugače kakor s prakso, ali slovenska fakulteta vzgaja umetnike ali obrtnike. O kruhoborstvu.

O sproščenosti in strogosti, zanosu in prisili. O (ne)pomenu teorije za kakovost. O večni temi: ali pesniki prevajajo bolje? O umetniškosti in obrtništvu. In ali je smiselno strogo ločevanje teh dvojic.

ČERNE: Pozdravljeni v imenu obeh društev. Nocojšnji pogovor o prevajanju že drugo leto prireja Društvo slovenskih pisateljev v okviru Slovenskih dnevov knjige. Danes gostimo tri visokokakovostne prevajalce in eno teoretičarko, ki pa ima tudi izkušnje s prevajanjem.

Verjamem, da nikogar ni potrebno prav natančno predstavljati, pa vendar: Vesna Velkovrh-Bukilica, lanska oz. aktualna Sovretova nagrajenka, prevaja iz španskega in angleškega jezika, med drugim dela Marqueza, Lorce, Borgesa, Cortazarja, ne vem, če pravilno izgovarjam ..., Casaresa, Mendoze in Susan Sonntag ...

VELKOVRH - BUKILICA: Ja, pa iz francoščine, bolj filozofske zadeve, religiozijo. Tako je naneslo, ni bila zavestna izbira.

ČERNE: Med literarnimi deli pa vidim, da predvsem prozo.

VELKOVRH - BUKILICA: Ja, res. Poezijo samo doma, bolj "na skrivaj", zase.

ČERNE: Na začetku devetdesetih let ste pisali kritike o likovni umetnosti.

VELKOVRH - BUKILICA: Po izobrazbi sem umetnostna zgodovinarica; sem celo aktivna umetnostna zgodovinarica, kolikor mi pač dopušča čas.

ČERNE: Magister Štefan Vevar, tudi Sovretov nagrajenec. Res mi je žal, da pri nobenem od prevajalcev ne morem naštetih vseh prevedenih del. Musil, Becker, Ransmayr, Dürrenmatt, Fontane, Novalis, Stifter, Broch, Sebald, Grass, Heine in seveda Goethe so avtorji, ki jih je prevajal. Med prevodi je najti tako poezijo kot tudi prozo, ni pa zaslediti dramatike, ali pač?

VEVAR: Ja, mislim, da sta tudi dve drami za gledališče, vendar je od tega preteklo že kar nekaj časa.

ČERNE: Začeli pa ste kot prevajalec iz angleškega jezika.

VEVAR: Ja, mogoče bolj naključno. Prva prevedena besedila so bila iz angleščine, potem pa sem se nekako preusmeril na nemščino, ker moram reči, da mi je bila že na fakulteti nemška literatura bližje kot angleška. Mogoče je bila pri pouku drugače predstavljena, manj šolsko, s širšega humanističnega vidika. Morda se me je zato bolj prijela. To pa, da sem na začetku prevedel nekaj drobnejših angleških stvari, je bil bolj plod želja založnikov kot pa moje želje.

ČERNE: No, potem ste magistrirali s prevajalskoteoretskim delom, kjer ste postavili lastna merila za kakovost prevoda. Zadnja leta pa ste predsednik Društva slovenskih književnih prevajalcev.

Milan Jesih, dober večer.

JESIH: Dober večer.

ČERNE: Ne moremo mimo Sovretovih nagrajencev. Na internetu se najde oznaka: "Največji živeči prevajalec Shakespeara po Župančiču". Prevajate iz angleščine, ruščine in nekaj malega tudi iz nemščine ...

JESIH: To so take reči ... ne, ne.

ČERNE: Potem bolj iz angleščine in ruščine?

JESIH: Ja, ja.

ČERNE: No, ob številnih Shakespearovih odrskih delih ste prevajali tudi dela Čehova, Puškina, Bulgakova, Gogolja. Tudi Bertolta Brechta. In Sigmunda Freuda?

JESIH: Ah, ne, tisto je napaka! Ne bi zdaj ... tisto o Freudu je na Cobissu narobe. Pri Brechtu pa sem na željo prevajalke Kranjčeve prevedel znameniti song o tem, kako so češplje dozorele, aha, saj sedi med občinstvom, živijo. No, pa še nekaj.

ČERNE: Aha, ali je enaka tudi zgodba s Heinerjem Müllerjem, ki si ga sicer kot avtorja delita s Štefanom Vevarjem?

(smeh)

VEVAR: Najbrž ne gre za isto besedilo, ne?

JESIH: Ne, Heinerja Müllerja pa nisem prevajal ...

ČERNE: Ne? No, očitno bo treba Cobiss ...

JESIH: ... jemati z rezervo, ja.

ČERNE: Dr. Martina Ožbot je zaposlena na Oddelku za romanske jezike in književnosti, ukvarja pa se tudi s prevodi iz angleščine.

OŽBOT: Tudi z italijanskimi, da ne izgubim službe.

ČERNE: Aha, je potrebno prevajati, da se na fakulteti ne izgubi službe?

OŽBOT: No, če se poučuje prevajanje, je dobro, da se prevaja.

ČERNE: Leta 1997 je magistrirala z delom *Ustreznost sporočila v slovenskem prevodu Zgodovine italijanske književnosti avtorja Momogliana*, torej že takrat teoretsko delo o prevajanju, in pa dve leti pozneje doktorska teza *Prevajalske strategije in uprašanje koherence ob slovenskem prevodu Macchiavellijevih*

zgodovinskopoličnih spisov. Najbrž ste vsi navzoči člani DSKP opazili, da dr. Ožbotova v zadnjih letih urejuje zbornike Društva slovenskih književnih prevajalcev. Meni kot nečlanici se to zdi zelo pomembno početje, da se v slovenski prostor vnaša kriterije in razmislek o literarnem prevajanju. Martina Ožbot pa je tudi drugače dejavna pri društvu.

Razmišljala sem, da bi se danes pogovarjali o različnih stvareh, začeli pa bi o javni podobi slovenskih prevajalcev in tudi o njihovi samopodobi. Če bo pozneje še kak prispevek iz občinstva, bo zelo dobrodošel. Pri tem vprašanju seveda pridejo do izraza osebne izkušnje, včasih kakšne prevajalske rane ali pozitivne izkušnje. Kakšna je nasploh javna podoba literarnih prevajalcev v Sloveniji? Mogoče gospod Jesih?

JESIH: Zmeraj mi gre na živce, kadar govorijo o odnosih z "javnostmi". Zdajle sem pa sam videl, da je pri gledališkem prevajanju ta javnost v nekakšnih koncentričnih krogih. Če vzamemo, da je javno pravzaprav vsak Drugi, vsak Nejaz, je vendar neka javnost, ki se seznani z neko stvarjo. Prvi krog v gledališču sestavljajo sodelujoči, to je tisti krog, s katerim se srečam na bralnih vajah. Drugi krog so gledalci, ki reagirajo na premieri in po njej, ko pride kakšen odmev. Potem pa je še ta medijska, časopisna, večinoma površna javnost. Drugih javnosti pa pravzaprav ni več. Upal bi si trditi, da od drugod nimamo odmevov, kajne, ne moremo jih imeti. In reči moram, da je v tem oziru gledališki prevajalec nekoliko privilegiran, ker ima te tri kolobarje javnosti. Kdor izdaja samo knjižne ali revijalne prevode, je pravzaprav lahko vesel odzivov, ki so bolj na osebni ravni, marsikaj se namreč v medijih kar prezre. Vesel je lahko, če ima tudi tretjo javnost, prva so v tem primeru uredniki, sodelavci, oblikovalci in tako naprej.

ČERNE: Včasih mora biti že vesel, če sploh ima odziv prve javnosti.

JESIH: Ja, seveda, seveda. Saj zdaj ne govorim o tej barvi odmeva, ali je temna ali je prijazna, ampak to mi je prišlo na misel – da je delo z gledališčem za prevajalca ugodno, če je pri tem za nadaljnja dela pomembna ta osebna skušnja, in po moje je. Ni človeka, ki mu ne bi prijala vzpodbuda, čeprav hvala človeka včasih tudi precej obremeni. To mi je pač prišlo najprej na misel, da je gledališki prevajalec glede tega nekoliko na boljšem.

ČERNE: Gospod Vevar?

VEVAR: Na ta problem bi mogoče pogledal nekoliko širše. Meni se dozdeva, da je bila javna podoba slovenskega literarnega in humanističnega prevajalca v drugi polovici 20. stoletja dokaj solidna. Morda zato, ker je vendarle velik odstotek prevajalcev v svoji vlogi videl ne samo delo za vsakdanji kruh, ampak tudi neke vrste poslanstvo. To je morda eden od razlogov, ne pa tudi edini

razlog za to, da se je tudi v družbeni sferi naselil pogled na prevajanje – govorim na splošno – kot na neko solidno delo, ki ga opravljajo dokaj dobro izobraženi ljudje, ki je dokaj solidno plačano, ki je med ljudmi, zlasti med kulturniki, zaželeno. To je bila podoba, ki je trajala do eksplozije postmoderne, če lahko tako rečem, ko so se te stvari, enako kot na drugih področjih življenja, začele nekoliko sprevračati. S prodorom komunikacije, nove stvarnosti, novih tehnologij, zlasti pa vizualizacije vsega javnega življenja, se je seveda tudi pomembnost prevodnega poslanstva nekoliko zmanjšala. Tako kot so se morale vse stroke v kulturi pomakniti za korak nazaj, zaradi vsega tega mnoštva, zaradi te nove diferenciacije, se mi zdi, da se je mogoče tudi položaj prevajalca s tega najširšega vidika nekoliko zmanjšal. To je, recimo, javna podoba v mojih očeh. Samopodoba je, seveda, povsem drugo vprašanje. Ampak o tem pozneje.

ČERNE: Bomo mogoče v naslednjem krogu. Vesna?

VELKOVHRH - BUKILICA: Ja, status in podoba sta nekaj, kar je zelo podvrženo subjektivnemu gledanju. Moje subjektivno videnje je, da je pri nas v primerjavi z drugimi evropskimi državami status literarnih prevajalcev v smislu ugleda med ljudmi na splošno razmeroma dober. Tako, kot je rekel Štefan, velja še zmeraj za dokaj elitno delo in poslanstvo, kar pa se, poudarjam, ne pozna pri honorarjih, pri "realijah". Mislim, da je to pojmovanje literarnega prevajanja kot nečesa na robu elitnega pri nas povezano s kultom knjige. Kar seveda ne pomeni, da ljudje res berejo; pomembno je imeti knjige doma, četudi jih ne bereš. Mene je fasciniralo, ko sem v znani reviji Dom in svet, še zlasti pred prvo svetovno vojno, zasledila, da so bila o prevodnih knjigah, recimo *Madame Bovary* in podobno, v recenzijah cela poglavja namenjena izključno analizi prevoda. Recenzije so pisali sijajni pisatelji, ki so bili tudi sami prevajalci, med njimi Oton Župančič. In to so bili celi traktati o umetnosti prevajanja. Takšnega statusa, kot ga je imel pred prvo svetovno vojno, literarni prevajalec nima več. V taki družbi ga niti ne more imeti. Rada pa bi še enkrat povedala, da je naš status v primerjavi z nekaterimi drugimi evropskimi državami dober. Ampak pri plačilu in pri otipljivejših zadevah se to ne pozna. Je pa res, da smo pravzaprav med redkimi evropskimi državami, kjer se imena prevajalcev že najmanj deset let zapisujejo na platnicah. Vendar je zanimivo, da je tako praviloma samo pri poeziji.

VEVAR: To se spreminja.

VELKOVHRH - BUKILICA: Res, zdaj se to spreminja, ampak pravim, da so to najprej uvedli ravno pri poeziji, ki ima znotraj slovenske kulture neki poseben, kultni položaj. Marsikje niti tega nimajo.

ČERNE: Sama večkrat opazim, da imena prevajalca ni.

VELKOVRH - BUKILICA: Tako, ja, najslabše je, da novinarji tega še ne počnejo redno. Da prevajalca kar pozabijo omeniti.

ČERNE: To je konstanta.

VEVAR: Da.

VELKOVRH - BUKILICA: Ja, ja. Tukaj se najbolj vidi, da se prevajalec na splošno še ne pojmuje kot soavtor. Glede tega obstajajo različna mnenja. Moje osebno mnenje je, da prevajalec vsekakor je soavtor besedila.

JESIH: A dovolite, mogoče, če smem vskočiti ... Mislim, da je še en kult pri nas zelo živ, vsaj pri velikem delu prebivalstva, namreč spoštovanje do znanja tujega jezika.

VELKOVRH - BUKILICA: To je res.

JESIH: Ker vidim, da so reakcije "aha, prevajaš" zmeraj ugodne. To ljudi intrigira veliko bolj kot to, da pač nekaj pišeš ...

(smeh)

ČERNE: Martina?

OŽBOT: Hja, ali je še kaj dodati k temu? Ne vem, mislim, da zadevo lahko pogledamo z več plati. Kot vidim, se moji sogovorniki nagibajo k pozitivnejši različici, ki je seveda čisto mogoča. Mogoče je res bolje kot kje drugje. Če primerjam, recimo, z Italijo, je gotovo bolje. Tudi če pogledamo honorarje v Italiji ali Nemčiji – pogosto se zgodi, da prevajalec za svoje delo tako rekoč ni plačan, ampak je nagrada že to, da mu besedilo objavijo. No, če se knjiga dobro prodaja, prevajalec seveda dobi določene odstotke, in tako naprej. Ampak zadeva vendarle ni tako sistematično določena kot pri nas. To bi bila pozitivna plat. Seveda, če pa pogledamo drugo plat, za katero mislim, da je bistvena in da je še vedno relevantna, pa se o prevajanju kot procesu ter o prevodu kot produktu izjemno malo ve. Mislim, da so tukaj pisatelji vendarle v privilegiranem položaju. Kajti vendarle se o besedni umetnosti govori predvsem kot o umetnosti pisanja izvirnih besedil. Kar je razumljivo, to je tisti prototip literarnega besedila. Situacija pri nas je torej po eni strani dobra, kot pravi gospod Jesih, zaradi kulta knjige in kulta znanja tujih jezikov, tudi kulta kulture, ker nas je pač to rešilo. Po drugi strani pa mislim, da je ozaveščenost o tem, kaj pravzaprav pomeni prevajati in kaj prevod je, izjemno nizka, podobno kot drugod. Tukaj je ogromna luknja in tukaj bi bilo potrebno začeti sistematično delati. Tu je sivo polje.

ČERNE: Če se v tej isti temi premaknemo k medijem in založnikom ... Podtema, torej, kako je to videti konkretno. Bojim se, da mora biti za to, da takoj prezrejo

ime prevajalca, neka psihološka danost pri ljudeh in da jim je morda, čisto jezikovno gledano, težko zapisati avtorja prevoda. Omemba v običajnih člankih se jim zdi odveč. Raje se omenja založbo ...

OŽBOT: Pa da je prevod tekoč ... pa da se lepo bere. Ne da bi kritik sploh poznal izvirnik. Te pavšalne ocene kažejo na to, da nekako nima pojma. Ponavadi.

ČERNE: In tisti znameniti zadnji odstavek recenzij. Če se prevajalca sploh omeni, je v zadnjem odstavku odpravljen s ... tekoč, ali pa, ne vem, okoren prevod.

OŽBOT: Okoren se že zelo redko pojavi, se mi zdi. Recimo berljiv ...
(smeh)

ČERNE: Torej razsojanje kot bi bilo besedilo delo slovenskega avtorja.

OŽBOT: Tako. Nezavedanje o tem, kaj je izvirnik in kaj je prevod. Da so za prevajanje potrebne izredno specifične kompetence, specifično vsakovrstno znanje, ki ga ne more imeti vsak, in da vsakdo ne more biti dober prevajalec. Mislim, da gre pri nas predvsem za problem odsotnosti prevajalske kritike, specifične prevajalske kritike. No, recimo, Urška je naredila en korak naprej s svojimi recenzijami prevodov iz nemške književnosti, če se prav spomnim.

ČERNE: Zelo redke. Mislim, da si se tega lotevala tudi ti ...

OŽBOT: No, nekaj malega morda, sicer pa mislim, da je nerazvitost prevajalske kritike to, kar botruje temu ignoriranju. Za nevednost ne moremo obtoževati javnosti in bralcev, ampak je krivo to, da se o prevodih ne razpravlja.

ČERNE: Mislim, da te prevodne kritike so, in sicer v vaših zbornikih.

OŽBOT: Vendar je to s stališča širše javnosti marginalno.

ČERNE: Ja, to drži.

VELKOVRH - BUKILICA: Zanimivo pa je ravno to, da je nekoč že obstajala. Se pravi, da ne moremo govoriti o tem, da ni bila razvita ...

OŽBOT: Mogoče o tem, da je zamrla ...

VELKOVRH - BUKILICA: Pred prvo svetovno vojno so bili celi traktati. Jaz sem se tam ogromno naučila.

VEVAR: Po mojem je tukaj problem predvsem v tem, da realistična in korektna prevodna kritika zahteva približno enak časovni in kompetenčni vložek kot samo prevajanje. V današnji dobi si je ta čas težko vzeti. Verjetno je to eden od glavnih razlogov. Pa tudi najti prave ljudi, ki bi imeli voljo in kompetenco.

JESIH: Pa neki prostor, kjer boš to objavil.

VEVAR: To bi se verjetno našlo. To bi bilo od vsega še najlažje.

ČERNE: Nekatere literarne revije in priloge dnevnih časopisov bi gotovo objavile.

VEVAR: Ampak hotel sem še nekaj dodati, mogoče bolj za šalo. Kadar se prevoda ne opazi, to mogoče ni nujno slabo za prevajalca. Če bralec namreč prevod izrecno opazi, potem ga ponavadi v slabšalnem smislu, ker ga nekaj ves čas moti, ali se mu zatika ali se mu zdi okoren. Takrat zelo hitro pogleda na tisto stran, kjer je napisan prevajalec. Tako da ni nujno samo slabo, če bralec ne ve, kdo je besedilo prevajal, če se mu zdi zanimivo in dobro. To je seveda zelo zožen pogled. Na neki način bralec izreče pohvalo prevajalcu. Čeprav samo do tiste mere in z vidika, kako prevod funkcionira v novem, ciljnem jeziku. Seveda pa bi bilo zaželeno, da bi bral reflektirano.

VELKOVRH - BUKILICA: No, to je nujno predvsem za tiste, ki pišejo o prevodu, za novinarje in recenzente.

ČERNE: Ja, oni so profesionalni bralci.

VEVAR: Seveda, to je pa nekaj drugega.

ČERNE: Imeti morajo razčlenjeno celotno kulturno situacijo besedila, posamične vložke morajo posamično recenzirati. Je pa res, da je to problem, ker je v Sloveniji tudi literarna kritika izjemno slabo plačana.

VELKOVRH - BUKILICA: Ampak saj najbrž nikoli ni bila posebno dobro plačana. Verjetno je tudi za to treba imeti neko poslanstvo, kot ga je treba imeti pri literarnem prevajanju in ga je omenil Štefan. Če bi vse gledali skozi denar, ne bi daleč prišli, in seveda: ne gledamo tega samo skozi denar. Kar pa ne pomeni, da bi morale ostati tako, kot je.

ČERNE: Ali se da kaj konkretnega storiti? Mislim pri tem omenjanju. Recimo, jaz sem včlanjena v nemški spletni forum literarnih prevajalcev, ki se sproti obveščajo o tem, kadar je kak kolega kje omenjen. In potem se vsi zelo veselijo, tudi če gre samo za omembo na kaki radijski postaji ali televiziji. Se tudi borijo

za to in na ta problem opozarjajo urednike. In v Sloveniji se posamične urednike teh medijev da prešteti, bilo bi obvladljivo.

VELKOVRH - BUKILICA: No, mogoče se spleča omeniti nekaj, kar se zdajle dogaja v Avstriji, velika afera, ko je prevajalka kratko malo tožila znano revijo, ker ni objavila njenega imena. Sledil je še en primer, in to se zdaj širi. To negativno opozarjanje, da kratko malo tožijo, se je izkazalo za najučinkovitejše. Drugače pa ... Ja, prva stvar, ki jo bomo naredili čisto na praktični ravni, je, da sploh prevedemo temeljno listino PEN o prevajalčevih pravicah in dolžnostih. V slovenščino še sploh ni prevedena, kakor vidim. Tudi to nekaj pove.

JESIH: Marsikomu ne bi niti na misel prišlo, da obstaja.

VEVAR: To je prevajalski kodeks.

VELKOVRH - BUKILICA: Temeljna listina PEN o pravicah in dolžnostih prevajalcev je uradno priporočilo, ki naj bi se ga držale vse založbe, vsi uredniki in seveda vsi prevajalci. Solidarnost, to je spet en problem. Velik problem. Ker se pojavljajo prevajalci, ki zaradi takih ali drugačnih razlogov privoljujejo v "dumpinške" cene in s tem znižujejo vlogo vseh prevajalcev. To bi moralo biti kaznivo in bi tudi bilo, če bi upoštevali listino PEN. Zato pa pravim, to je ena majhna stvar, ki jo bomo naredili. Ampak naredili jo bomo.

ČERNE: Društvo jo bo, če prav razumem, prevedlo in objavilo na spletu?

VEVAR: No, tukaj bi mogoče vskočil, ker se s tem ukvarjamo že nekaj časa, oprosti.

VELKOVRH - BUKILICA: Ne, ne, kar ...

VEVAR: Namreč že nekaj časa pripravljamo prevajalski kodeks, na katerega bi se navezoval tarifnik. Kodeks bi bil zbirka zaželenega vedenja prevajalca, predvsem o tem, kaj je dopustno in kaj zaželeno. Tarifnik pa bi seveda zelo jasno predpisoval, predvsem najnižjo dopustno višino honorarja za avtorsko polo, v katero smeta avtor ali prevajalec privoliti. Celo z nekoliko bolj diferencirano zgrajeno lestvico dopustnih tarif za različne zvrsti prevajanja. Ker ni vseeno, ali prevajaš iz srbohrvaščine v slovenščino, ali iz japonščine ali kitajščine. In še različne težavnostne zvrsti bomo upoštevali, tako da bo sestavina tarifnika tudi kompleksna razpredelnica. S tem se že dve leti ukvarja iniciativni odbor obeh društev, ne samo prevajalci, ampak tudi pisatelji. Moram reči, da ne zelo redno, ampak zdaj se je odbor tega spet lotil in bo stvar tudi izpeljal do konca. Torej, na tem področju je vendarle nekaj narejeno, in mislim, da je to dobro.

VELKOVRH - BUKILICA: Saj bo verjetno izhajalo iz te listine PEN oziroma se bo nanjo opiralo?

VEVAR: Vsekakor. To priporočilo smo dobili od CEATL, torej od zveze mednarodnih društev literarnih prevajalcev. Od tam smo prevzeli glavne elemente.

JESIH: To lahko najbrž zavezuje samo pristopnike, da tako rečem.

VEVAR: Absolutno. Kljub temu pa mislim, da je lahko uporaben za slehernega prevajalca, ki se mora pogajati z založnikom in ki ga založnik želi poriniti pod vse razumne meje ...

JESIH: Ja, ja.

VEVAR: Prevajalec se s takim založnikom lažje spoprime, ker ima vendarle nekaj v rokah. Zdaj nima ničesar. Tudi če se potem dogovorita za najnižjo ceno.

ČERNE: Razen tistih tarifnih priporočil, ki so objavljena na spletni strani Avtorske agencije. Razen za prevode dram.

VELKOVRH - BUKILICA: To ni isto kot moralni kodeks.

ČERNE: Ne, ne. Vedenje o honorarjih. Včasih se v slovenskem literarnem svetu zdi, da je znano, koliko kdo plačuje za prevod verza neke težavnostne stopnje in dolžine. Dejansko pa ne moreš točno vedeti. Prav to sem hotela prej vprašati. Kako se posredujejo informacije? Zdaj sem izvedela, da obstaja spletni forum literarnih prevajalcev.

VELKOVRH - BUKILICA: Ja, zaenkrat nas je približno deset. Vabljeni ste pa vsi. Ni treba, da ste člani društva, dovolj je, da se ukvarjate z literarnim prevajanjem.

ČERNE: Tudi to zelo pomaga. Sama sem videla na forumu znanstvenih in tehničnih prevajalcev ...

OŽBOT: ... ki deluje.

ČERNE: Ja, deluje, in tam nekdo od nekega naročnika dobi ponudbo ter jo takoj pošlje na forum z vprašanjem, kaj o tem mislijo drugi, nakar drugi povejo svoje izkušnje s tem naročnikom. Malo več veš, kot če ždiš sam doma.

VELKOVRH - BUKILICA: No, tudi namen te naše skupine je bila solidarnost in seveda predvsem hitrejša izmenjava informacij. Da bi se konsolidirali.

Občutek solidarnosti. Občutek, da nisi sam. Mislim, da je treba nastopati skupaj, ne ravno *proti* založbam, saj niso naši sovražniki, pri založbah so nekateri uredniki tudi sami odlični prevajalci. Ampak vendarle, močnejša pozicija nasproti kapitalu, ki zdaj prevladuje v slovenskem založništvu.

OŽBOT: Rekla bi naslednje – ko smo govorili o tem, kako pomagati, kako preseči to situacijo, je to preseganje od znotraj, se pravi ozaveščanje na naših forumih, priprava kodeksa in tako naprej. Kar bi se meni zdelo izjemno pomembno, je popularizacija prevodov. Kar bi stvari mogoče res premaknilo, je to, da bi se s prevajanjem povezane vsebine čim bolj sistematično začele uvajati v šole. Ne, da bi se otroci učili prevajati, razumljivo, da je to pretežko, da nima smisla, ampak pri pouku književnosti. Da se zadev ne jemlje tako samoumevno. V šestem ali sedmem razredu se že govori o svetovnih književnikih. Spomnim se, da smo se v prvem letniku srednje šole ukvarjali s Shakespearom. Da se ne pokaže samo Župančičevega prevoda, ampak se reče, glejte, tukaj imamo še en prevod, ki je tak in tak, in potem se skupaj analizira preprost odlomek. Ker vsi hodimo v šolo, ne glede na to, kaj potem v življenju počnemo. Mislim, da bi bil tukaj vzvod, s katerim bi se dalo marsikaj spremeniti. Seveda to ni preprosto, ker morajo biti najprej učitelji ozaveščeni o tem, kaj sploh je prevod. Glede na sedanje programe ne morejo biti.

In seveda tudi na univerzi. Mislim, da bi bilo pametno, da bi se kurzi o prevajanju uvajali ne samo na prevajalskem oddelku, kar je že samo po sebi umevno in pričakovano, tam se vzgaja prevajalce, ampak tudi v preostale programe, ki izobražujejo ljudi, ki se tako ali drugače, posredno ali neposredno, ukvarjajo z jezikom. Vem, da ima na komparativistiki tak kurz profesor Novak, mi na romanistiki jih imamo več, verjetno na anglistiki tudi.

ČERNE: Še eno podvprašanje v zvezi z javno podobo, ki je s tem neposredno povezano. Običajno je, navajeni smo nekemu flavtistu, flavtistki priznati neko poustvarjalno, umetniško vlogo. Na prvi pogled se zdi stvar primerljiva. Kaj menite o tem?

OŽBOT: Absolutno je primerljiva.

VEVAR: Se strinjam.

(...)

ČERNE: Ali imate tudi vi izkušnje s tem, da o takšni primerjavi redko slišimo. S tem smo že pri vprašanju umetnost – neumetnost.

OŽBOT: Študentom vedno rečem – to je sicer neposredna primerjava s flavtistom samo glede procesa učenja, v naravi obeh dejavnosti so seveda bistvene razlike – če mora flavtist vsak dan pet ur vaditi, v svoji sobici, čumnati, ni nobenega

razloga, da se vi kot bodoči prevajalci ne bi pet ur na dan ali mogoče pač malo manj ukvarjali z jezikom. V procesu je torej podobnost. Mogoče se pri delu z jezikom da malo več goljufati kot pri flavti. Govoriti znamo navsezadnje bolj ali manj vsi. Tistih pet ur se lahko tudi zniža, če nimamo ravno ambicije, da bi bili vrhunski ...

ČERNE: Zato, ker lahko vadimo tudi na cesti.

OŽBOT: Vadimo tudi na cesti, točno tako. Ampak vendarle, primerjava v izhodišču obstaja.

VELKOVRH - BUKILICA: Sama najraje primerjam prevajanje z dramsko igro. To se mi zdi še najbližje. Smisel mora biti enak, ton tudi in tako naprej.

VEVAR: No, jaz bi rekel, da glede tega fenomena poustvarjalnosti ni nikakršne razlike. Je pa razlika v tem, da mora vrhunski flavtist v sleherni sekundi skladbe, ki jo ustvari, ustvariti umetnost, medtem ko pa jo je vrhunski prevajalec v marsikaterem besedilu prisiljen samo na trenutke. Zelo odvisno od besedila, ki ga prevajamo. Prevajanje je sijajna kombinacija umetnosti in umetnosti. So besedila, ki sodijo bolj v prvo področje, in so besedila, ki so preprežena z drugo. Pri flavtistu pa ni nobenega pardona. Stvar mora biti izdelana od prve do zadnje sekunde. Če nekje nekaj ne ustreza, pade celotna skladba. Ob pogledu na končni izid bi torej rekel, da je razlika. Ampak sama narava pristopa, početja, ustvarjanja pa je popolnoma primerljiva.

(...)

ČERNE: Gospod Jesih ... kar tiho ste.

JESIH: Ja, zdaj bi najbrž moral kaj zelo pametnega povedati. Glede na to, da sem na neki način dvoživka. Pa mi ne pride na misel nič zelo velikega.

ČERNE: Kaj pa tista večna tema, ali pesniki prevajajo bolje?

JESIH: Aja, da bi o tem zdajle poskusil ... Ne, poznam nekaj primerov, ki niso pesniki, razen če kaj skrivajo po predalih, ki pa sijajno prevajajo. Samo enega moža bom omenil, ker je mlad, in bil je zelo mlad, ko se je pojavil: Marko Marinčič; ki pravi, da ne piše pesmi, a je prišel z verzi, ki so sijajni. To ste opazili tudi tukaj, v prevajalskem društvu, in ga nagradili. Pravi, da ne piše pesmi. Je pa verjetno tokrat nekoliko drugače, latinisti se verjetno natančneje seznanjajo z verzi kot drugi ... Ampak saj je to eno samo znanje, ne moreš vedeti, ali je prišlo iz lastne prakse ali iz piljenja prevoda. Pri obojih pa je po moje vzgib isti, namreč, da te neka reč pritegne, človek si reče, o, da bi to bral še kdo drug, precejeno skozi moje roke, to bi jaz mogoče znal, to je lepo, to pesem bom prevedel ... za teto, recimo ... včasih kar nasloviš kakšno reč, ki ti je

všeč, da bi jo naredil prav za nekoga. Posebno, če je ljubezenska pesem, imaš ves veter v jadrih. Hočem reči, da sta vzgib in orodje, s katerim delaš, povezana naključno. Naključje je, da ljudje, ki se lotevajo prevajanja poezije, tudi sami pišejo, zelo verjetno naključje, a še zmeraj naključje. Za prozo pa tega vprašanja, ali mora biti prevajalec tudi pisatelj, ponavadi ni.

ČERNE: Štefan, ta tema je včasih precej prisotna in pomembna, kajne?

VEVAR: Aja, smo še zmeraj pri istem vprašanju?

ČERNE: Ne vem, ali je že dolgočasno ...

VEVAR: Ni rečeno, da mora biti pesnik, ki naj prevaja poezijo, realiziran pesnik. Lahko je to nekdo, ki ima dovolj visoko razvite umetniške zasnove. Ni rečeno, da vsak, ki bi lahko bil pesnik, to dejansko tudi postane. Bodisi ni ambicije bodisi so zadržki. Po drugi strani pa tudi ni rečeno, da je vsak realiziran pesnik res pesnik. Meje so malo zabrisane. Edini imperativ so umetniške zasnove, ki jih mora nekdo, ki se prevajanja poezije loti, imeti v sebi. Potem je pa seveda stvar daru in razpoloženja, kako jih realizira.

JESI: Ali smem samo en anekdotični stavek. Gospo, ki me je prevedla v ruščino, nekaj sonetov, zelo spretno, zelo lepo, vendar z bolj jasno mislijo, kot pa so pri meni, sem vprašal, ali piše pesmi. In je to zelo kategorično zanikala. Poleg poezije prevaja iz slovenščine tudi prozo. Nekdo pa mi je rekel, da zanjo pravijo, da je prepametna, da bi pisala poezijo.

(smeh)

In da zato rajši prevaja.

ČERNE: To nas približa še eni drugi temi, namreč pomembnost ali nepomembnost teorije, refleksije za prevajalski proces. Ko smo že govorili o pameti. Kdo bo začel? Martina, Štefan, morda kdo od vaju, ki sta se s tem malo več ukvarjala?

VEVAR: Mene je samo prevajanje zintrigiralo, da sem se začel ukvarjati s tem. Kot sem povedal že na enem predavanju, ki sem ga imel v teh prostorih, se mi je postavilo vprašanje, kaj je bolj res. Ali v zvezi s prevajanjem bolj drži umetniška ali znanstvena teza. Umetniška pravi, da se prevajanju ne da približati z znanstvenimi merili. Znanstven pristop pa ima pač vse te aspiracije, ki jih znanost zmeraj ima – priti stvari do dna. Zdi se mi, da je pri leposlovnem prevajanju več racionalno razložljivega, čeprav se gibljemo na področju Lepega, kot pa bi se zdelo prvi hip. Seveda ostaja neka racionalno nerazložljiva siva pega, za glavnino stvari pa je koristno. Če se malo poglobiš v teorijo, nastavke, v ljudi, ki so se ukvarjali s prevajanjem, prestopili na polje teorije in potem

pogrunтали nekaj svojega. O koristnosti ne govorim v zvezi s teorijo nasploh, ki je zelo široka tema, in je vprašanje, koliko je ta lahko koristna pri prevajanju. Govorim o aplikativni teoriji, ki se zelo navezuje na prakso, ki jo praksa tudi zelo zanima, in iz te prakse izhaja. Izkazalo se je, da je koristna. Pa ne v tem smislu, da bi si te teoretske modele pri vsaki prevodni odločitvi klical v zavest, da bi bolje prevajal. To poteka na intuitivni ravni, zelo hitro. Teorija pa ti gotovo lahko pomaga, kadar si v dilemi.

OŽBOT: S tem se popolnoma strinjam. Mislim samo, da je posebno pri pojmu teorije nekaj zmešnjave. Eno je tista zunanja perspektiva, teorija kot analiza, kadar tisti, ki jih zanima prevod kot objekt, sistematično razmišljajo o teoretskih prevajalskih vprašanjih. To je lahko nekaj med jezikoslovjem, literarno vedo, celo blizu kognitivne znanosti, psiholingvistike, kar koli pač hočete. To za prevajalca neposredno načeloma ne more biti koristno, kajne. To je tako, kot da bi rekli, da je literarna teorija ali zgodovina čisto neposredno koristna za to, da bo nekdo dober pisatelj. Ne, čisto nujno to ni. Ampak tista druga teorija, drugi pomen, kot neka refleksija o tem, kar počnem – in ta teorija seveda ni nujno brez zveze s tisto prvo teorijo, je pa ta zveza izjemno ohlapna – ta druga teorija pa gotovo je pomembna. Le da je mogoče izraz teorija napačen, bolje je to zadevo imenovati refleksija. Prevajalec, ki svojega dela ne reflektira, je nujno slabši prevajalec, kot bi bil, če bi svoje delo reflektiral. So seveda nekateri izjemno nadarjeni, imajo intuicijo, ampak mislim, da brez refleksije ne gre, tako kot pri ničemer v življenju. Pri nobeni stvari, ki zahteva disciplino, sistematičnost in podobno. To pa nima nobene zveze s tem, da prevajanje ne bi bila umetnost. Saj je verjetno tako – kot boste nekateri, ki se s tem ukvarjate, vedeli bolje od mene, ki se s tem sploh ne ukvarjam – da ima najbrž tudi pisatelj neko refleksijo o svojem početju, če hoče biti dober pisatelj. Lahko je kontroverzna, lahko je vprašljiva in tako naprej, ampak vendarle. Refleksija je koristna. Imam občutek, da lahko koristi tudi teorija prevajanja, tista prva, eksterna.

VEVAR: Dodal bi samo še to, da teorija poteka tudi na nekih nevidnih ravneh, tudi takrat, ko mislimo, da smo milje daleč od nje. Samo da poteka v okviru nekih terminov, nekih fenomenov, ki so pač bolj ljudske narave. Ne govorimo o implicitnosti, eksplisitnosti, markantnosti, nemarkantnosti in podobnih fenomenih, govorimo pač v ljudskem jeziku. Ko sem začel prevajati, je Janko Moder za kakšen izraz rekel: "To je pa papir." Se pravi, ta izraz nima soka, je neživljenjski. To so seveda ljudski izrazi. V znanstvenem žargonu bi se temu reklo abstrahiranje. Znanost pač hoče imeti svojo kategorizacijo terminov, ki bodo znanstveno tudi zveneli. Ampak hočem reči, da je bila teorija ves čas tukaj, vendar je bila v ljudskih nastavkih. Tudi, ko kdo pravi, da je ne mara, jo ima v bistvu že v sebi, a se je ne zaveda.

(...)

ČERNE: Milan, Vesna, še kdo od vaju mogoče?

JESIH: Seveda človek hitro pomisli, da je strojevodju dovolj, če se kolesa vrtijo. Da ni treba natančno poznati Ludolfovega števila. In lokomotiva gre. Je pa res, kajne, da jo ves čas posluša in ji streže. Mislim, da ste zelo lepo povedali, in mi je kar odleglo, ker si s teorijo nisem prav domač – ampak ne bi rekel, da z delom živim nereflektirano ... Mislim, da se večina ljudi mojih let, ki se ukvarjajo s prevajalsko prakso, s traduktologijo ni prav nadrobno seznanjala.

OŽBOT: Saj to ni bistveno.

JESIH: Saj, tako sem vas razumel – in bil po svoje tudi že vedel –, ko ste decidirano razmejili teorijo in refleksijo, ste to lepo rešili. In me odrešili. Če smem: literarno delo je, bi rekel, in to se mi zdi še najbolj elementarna definicija, niz besed (naprej se že začnejo gozdovi, od koder se nikamor ne vidi). In pri tem nizanju ta, ki piše, in ta, ki prevaja, vselej izbira, po zelo kompleksni množici kriterijev, naslednjo besedo. In se sproti – in načelno in pragmatično – sprašuje, ali je izbira prava, in če reče, recimo, najbolj suh, breztemeljen, ustreljen prvi občutek, to je to, se tudi vprašaš, zakaj je prav, da sem to izbral. In tukaj se začne, ne samo potrebno je, čisto nemogoče je ne reflektirati; ustvari se mreža znanj. (Pa tudi predsodkov.) Potem se začnejo drobne "finte", in to gre do zelo drobno tkanih mrež te refleksije. Fraza, ki si jo nekoč že lepo rešil, tokrat ne gre na enak način. Saj navsezadnje tudi strojevodja ne pelje z zaprtimi očmi.

ČERNE: Zdaj smo se približali ...

JESIH: Seveda, smo šli z železnico ...

(smeh)

ČERNE: ... zelo lepo smo prišli, pravočasno smo naredili lok v to socializacijo. Ali so prevajalci samorastniki? Starejše generacije so bile še bolj samorastniške kot sedanje, ki se lahko odločijo za študij na fakulteti. Besedo bi predala kar Vesni.

VELKOVRH - BUKILICA: No, jaz sem potemtakem samorastnik *par excellence*. Prevajati sem začela tako zgodaj, da še sama ne vem natančno kdaj. Spomnim se, da me je to prvič fasciniralo pri osmih letih. Rada sem pisala zgodbice. Knjižice sem sešila, nanje pa sem napisala, da so prevodi. Pod svoja lastna besedila sem napisala, da so prevodi. Fasciniral me je prevod, tako kot me je fascinirala dramska igra. Tam sem prvič začutila, da je to dvoje zelo povezano. Z razlogi se nisem posebej globoko ukvarjala, ker v tem niti ne vidim poante. Pri štirinajstih letih sem že prevedla "strokovno" knjigo za teto, ki je bila

geografinja. O teoriji se mi na začetku še sanjalo ni. Moja socializacija je bila nikakršna.

(smeh)

ČERNE: In kako je bilo po tem, potem se je najbrž pojavil nekdo, ki je tudi kaj pokomentiral ...

VELKOVRH - BUKILICA: Ne, potem sem naenkrat ugotovila, da je to celo poklic, da ti za to, kar rada delam, celo plačajo. Prva stvar, ki sem jo prevedla, čeprav je nisem nikomur pokazala, so bile Kosovelove pesmi v španščino. Prevod imam še zmeraj spravljen, mi je zelo ljub. Presenetljivo: niti ni tako slab, kot bi si človek mislil. (smeh) Ja, res, no, ampak to je že zelo intimna zadeva. Takrat, približno pri osemnajstih, sem izvedela, da je to plačan poklic. Kaj je lepšega.

JESIH: Oprostite, a pri osemnajstih?

VELKOVRH - BUKILICA: Mogoče že malo prej. Saj nisem nikoli vedela, kaj želim postati.

JESIH: Jaz sem pa pri šestnajstih že zaslužil. Prvo leto, ko sem se začel učiti ruščino, sem prevedel eno pravljico in jo nesel v objavo.

ČERNE: Kje pa je bila objavljena?

JESIH: V Kurirčku.

(smeh)

Ker je bila o Leninu.

(smeh)

ČERNE: Ste sami prišli na to zamisel? Ali ste že sami ponudili svoj prvi prevod?

JESIH: Bil sem slovanofil, predmestni slovanofil s kakimi sto leti zamude. Vesel, da se učim rusko, sem si mislil, najlaže bo s kakšnimi otroškimi rečmi. Pa sem začel kupovati, v Kozolcu so imeli tujo literaturo, časopis Murzilko, ime je po medvedku, bil je zdajšnjih, ne vem, če sto tolarjev, to je bil ruski Ciciban. Bral sem, ob šolskih nujah, tiste otroške reči, in tudi kaj prevedel. Tudi pesmice. Vse je bilo objavljeno ... v Cicibanu in Kurirčku.

Lisjak.

ČERNE: Štefan, je pri vas tudi kakšna intimna zgodba?

VEVAR: Kaj vem, nič kaj takega, da bi bilo zabavno. Začel sem s kratkimi črticami iz nemške proze. Objavil sem jih na radiu, spomnim se, da sem jih nesel

Dragu Bajtu, ki sedi tam med občinstvom, in on je to objavil. Nekako tako. Potem sem kmalu prišel do Janka Modra, ki me je preizkusil. Moral sem mu prevesti dvajset strani iz neke knjige, potem pa sva imela dolgo šolo, ko sva šla od stavka do stavka, in je bil precej zadovoljen. Seveda je imel tudi pripombe. Meni se je takrat zdelo, da kar vse razumem, kar mi je razlagal. Zdela se mi je dobra šola. Ko je rekel, da je kaj papir, sem takoj razumel, kaj hoče reči.

ČERNE: Take osebe so na začetku zelo pomembne, kajne?

VEVAR: Ja. Ampak glede mentorstva bi kljub tej pozitivni izkušnji rekel nekaj načelnega. Narava prevajalskega dela je nespremenljiva. V bistvu smo osamelci, vsak v svoji čumnati, daleč stran od vseh. Mogoče v današnji dobi zaradi elektronske povezave nekoliko bližje. In če se potem zgodi, da nimaš mentorja, da nimaš nekoga, ki bi te porival naprej ... Rekel bi naslednje: v vseh strokah v življenju so stopnice. Če je mentorjev obstoj ena izmed prvih stopnic, naj se tukaj odloči. Če ga ni in če to stopnico kljub temu preskočiš, si postal bruc v vesolju prevajanja. Če pa te stopnice brez mentorja ne prestopiš, ti je selekcija po naravni poti dala vedeti, da mogoče nisi za to. Ni torej rečeno, da je slabo, če nimaš mentorja. Če storiš brez njega ta korak, se pravi, da nekaj je v tebi, česar sploh ne bi vedel, če bi mentorja imel.

ČERNE: Ali danes kdo od vas s kom mentorsko dela? Oziroma, kako je sploh s tem? V opisanem primeru je bil urednik, večkrat je urednik, pogosto pa tudi ni urednik tisti, ki bi ti pregledal prevod, ker nima časa ali ne pozna jezika, iz katerega prevajaš. Zgodi se, da gre besedilo v objavo in da ga prej prebere samo lektor, če se sam ne potruдиš, da ga daš komu v branje. Zase.

VELKOVRH - BUKILICA: No, saj, dobro je to, da so zadnje čase, verjetno zaradi varčevanja, uredniki tudi lektorji. To je dobro, ker se velikokrat zgodi, da so uredniki sami tudi prevajalci. Da bi pa dal profesionalnemu slavistu, lektorju, ki se sam ne ukvarja s prevajanjem, pa da potem tistega ne bi več videl – to je zame nepredstavljivo.

ČERNE: Ne, ne, to je stvar založbe. Govorim o tem, da ti oddaš besedilo in pred tem včasih nimaš prijatelja, mame, tete, ki bi si vzela mesec dni časa in besedilo zelo natančno prebrala ...

VELKOVRH - BUKILICA: Jaz sem dala besedilo zmeraj samo uredniku; nikoli nikomur drugemu. Takšna je moja izkušnja. Kar pa zadeva moje mentorstvo komu drugemu, na povsem zasebni mikroravni – če kdo hoče, da preberem, si seveda z veseljem vzamem čas in mogoče kaj sugeriram. Ampak temu bi težko rekla mentorstvo, čeprav mogoče tista oseba to tako dojema.

Sama nisem imela mentorja. To je velika sreča. Moram pa reči, da sem se veliko naučila iz prvih lektur, ki jih je naredil urednik. Takrat je bil to Aleš Berger, tudi sam imeniten prevajalec.

VEVAR: Tudi jaz mislim, da lahko lektorji odigrajo zelo pozitivno vlogo. Seveda se dogajajo kakšni posegi, s katerimi se ne strinjaš in veš, da so bili odveč. Ampak to ne spremeni dejstva, da vendarle odkrijejo marsikaj. Več oči več vidi, kajne. Kakšen pleonazem, ki se je zgodil zaradi močne sugestije tujega izvirnika, kljub temu, da si se poskušal iztrgati iz kolesnic, pa se mogoče nisi dovolj. Lektor pa bere z neobremenjenim očesom. Dobro je torej, da lektorji so. Res pa je, da se ta funkcija zadnje čase razvodeneva, ker se varčuje na vseh koncih in krajih. In res je tudi, da se včasih izdajajo tudi nelektorirane stvari.

ČERNE: Ali opazate, da gre v razponu določenega obdobja v neko drugo smer, je bilo, recimo, pred desetimi leti drugače kot danes?

VELKOVRH - BUKILICA: Ne, na splošno ne. Odvisno od primera. Je pa res, da je po moji izkušnji zelo malo lektorjev – takih, ki sami niso prevajalci – ki bi brali z literarnim poslušom. Da bi se ukvarjali z besedilom kot celoto, in ne bi gledali strogo samo na pravopis.

ČERNE: Bi mogoče še Martina povedala kaj o vzgajanju?

OŽBOT: Jaz neposrednih izkušenj nimam, nisem imela mentorja, ali pa je bilo mentorjev zelo veliko. Vsak mi je nekaj dal. Na anglistiki sem bila vpisana na prevajalsko smer, tam smo se zelo veliko naučili. Študirala sem tudi primerjalno književnost in italijanščino. Spomnim se, da smo pri angleščini največ garali prav pri prevajanju. Naučili smo se ogromno, čeprav to v resnici sploh ni bilo prevajanje, bili so drobci, pokušine. Do literarnega prevajanja pa sploh nismo prišli. Pri mojih poskusih z literarnim prevajanjem, ki so sicer minimalni, je šlo predvsem za opazovanje prevodov, ki sem jih imela za dobre. In izvirnikov. Tako se da tudi veliko naučiti. S skrbno analizo. Sem samouk in si to po svoje štejem v dobro.

ČERNE: Dandanes pa obstaja fakulteta, mislim, da ima Štefan izkušnje s poučevanjem. Kako je z literarnim prevajanjem, se poučuje, je to sploh možno?

VELKOVRH - BUKILICA: Mislim, da se poučuje, ampak jaz nisem prava oseba za to.

OŽBOT: Sama sem nekaj časa delovala tam.

VEVAR: No, jaz to ta hip celo počnem. Poučuje se na Oddelku za prevajanje, in sicer z vajami. Ljudem, ki jih najamejo, pa je prepuščeno, kako bodo temu

namenjeni dve uri na teden, izpeljali. Jaz sem si zamislil tridelni model, v katerem je najprej pol ure teorije, ampak take zelo aplikativne. Potem sledi pet do deset primerov iz žive prevodne prakse, iz prevodov, pri katerih se ta nova vednost utrjuje. In sicer tako, da dobijo v tujem jeziku najprej naslikano situacijo, iz katere sledi primer. Sledi komentar, kako naj primer rešujejo. Ob tem imam jaz v svoji kontrolni različici tudi že rešitev, do katere jih želim pripeljati v dialogu, ne da bi jim jo ponudil na krožniku. Začnemo z najpreprostejšimi primeri, s čiščenjem dikcije, recimo, da se "im Laufe der Zeit" ne prevaja "v toku časa" ali "v teku časa", temveč "sčasoma", "z leti" ali čim podobnim. Potem gremo globlje. Tretji del ure je aktivno prevajanje, da pri lastnem prevodu utrjujejo tisto, kar so delali v prvih šestdesetih minutah. Ampak kdo drug bi lahko imel čisto drugačen model, mogoče več aktivnega prevajanja.

ČERNE: Počasi se približujemo koncu. Mogoče bo slišati malo bombastično: kruhoborstvo. Način sprejemanja naročil. V najboljšem primeru imaš na voljo ogromno časa, prostora, samote ...

VELKOVHRH - BUKILICA: V najslabšem primeru, ne pa najboljšem (*smeh*) ...

ČERNE: No, da imaš dovolj časa, to pomeni, da je dovolj dobro plačano, da lahko dobro prevedeš. Da ne izpuščaš faz. Faz pregleda prevoda in podobno.

VELKOVHRH - BUKILICA: To je idealno. To je zaenkrat pri nas nemogoče. Najbolj me moti, da se zdaj, prvič po mojih izkušnjah, pojavlja praksa, da prevajalcem ne dajejo predujma. Nekoč je to vedno bilo, ponavadi celo 80 %.

ČERNE: Res?

VELKOVHRH - BUKILICA: Ja, ja. Po mojih izkušnjah je bil predujem 80 %, potem se je skrčil na 50 in na 30, zadnje dve leti pa ga kar ne bi bilo, če človek ne bi vztrajal.

Saj ponavadi je dovolj, če rečeš. Trend pač ni najboljši. Prevod bi imeli čim hitreje, ampak brez predujma, poleg tega so pogodbe čedalje bolj sumljive. Skratka, seveda je idealno, da ustvarjaš svobodno, ampak ...

JESIH: Ja, jaz bom povedal nekaj žalostnega. In dal en grd nasvet – ki mojemu eventualnemu predsedniku ne bo zvedril čela. Ampak: treba se bo navaditi, kje živimo. Živimo v kapitalizmu, in to grdem. Ljudje imajo po svetu za to agente, a veste.

VELKOVHRH - BUKILICA: No, ampak nekaj je treba poudariti ...

JESIH: ... in agenti pogledajo sumljive pogodbe. Pa drobni tisk.

VELKOVRH - BUKILICA: Ali pa jih pogledaš sam. Problem je v tem, da pri nas ni nikogar, ki bi te ščitil.

JESIH: Ja, zastopa te, ne.

VEVAR: Pogaja se namesto tebe.

VELKOVRH - BUKILICA: Saj pogajam se lahko tudi sama, ampak oni lahko najamejo koga drugega. Pri nas je to tako, spet zaradi "dumpinških" cen. To je tisti problem: solidarnost.

JESIH: Ja, ne vem, sam sem določene stvari na ta način rešil. Z agencijo.

VELKOVRH - BUKILICA: Ja, lahko z agencijo, lahko pa tudi sam. Samo reči je treba. Treba se je pogovoriti. Ne kar takoj podpisati vsega, kar ti dajo, pa če je primerno ali ne.

JESIH: Po drugi strani pa je gotovo tako, da je verjeti v kakšno sindikalistično solidarnost slepilo. Utvara.

VELKOVRH - BUKILICA: Hja, kaj jaz vem, če bi se recimo vsi držali ...

JESIH: Ne, zmeraj bodo vskočili kakšni ljudje ... Časi so takšni, nesolidarnostni, nesocializirani, pravite: "dumping". To. Tako kot ne vemo, koliko kdo plača za to, da mu pri majhni, obrobni založbi tiskajo knjigo pesmi. Ker tudi dajo, a veste.

VELKOVRH - BUKILICA: Ampak nekaj se mi zdi pomembno poudariti: zakaj je v Sloveniji literarno prevajanje še posebno pomembno? Zato, ker je jezik v slovenski kulturi bistvenega pomena. Tako vitalnega pomena kot redko kje na svetu. Tega bi se morali zavedati. Mislim, da se ljudje tega tudi zavedajo. Slovenščina ima drugačen državotvorni pomen kot, recimo, angleščina. Torej bi morali jezik in literarno prevajanje temu primerno zavarovati. Ga negovati s subvencijami in podobno.

ČERNE: Saj so subvencije, samo jih dobijo neposredno založbe, ne avtorji prevoda.

VEVAR: Ja.

VELKOVRH - BUKILICA: Hočem reči samo to, da ne pozabimo, da ima jezik v slovenski kulturi, državi in zgodovini poseben pomen. In da je dober prevod lahko bistvena obogatitev kulture jezika.

ČERNE: Še kakšna sočna podrobnost iz sveta pogodb in podplačanosti, "dumpinga"? Dandanes je to namreč še neka druga kvaliteta prevajalca: da mora

biti pogajalec. Najprej pogodba sploh ne pride, potem pride na prošnjo prevajalca – v trenutku, ko že prevaja ali bi že moral začeti prevajati. So celo primeri, ko se prevajalec spomni, da nima pogodbe šele ob izidu. Potem je seveda težko ...

VEVAR: Jaz mislim, da gre tukaj za zelo povezan problem. Splošna zahtevnost ljudi za branje kakovostnega čtiva se manjša. Zaradi diferenciacije, upadanja branja, novih medijev, diferenciacije življenja. Povprečen bralec manj prebere iz slovenske literarne tradicije kot je povprečen bralec pred tridesetimi leti. Na fakulteti opažam, da je glavni problem, kako ta potencial slovenskega izrazoslovja izveliči iz mladih ljudi. Ugotavljam, da ga imajo zelo malo, ker so zelo malo prebrali. To niso ljudje, ki bi prebrali od Levstika do Jančarja nekaj po svoji izbiri, ampak te avtorje komajda prepoznavajo. Ta zahtevnost je torej padla, se pravi, da lahko danes vržeš na trg kakršen koli prevod. Ker bo tako ali tako sprejemljiv. Zlasti, če bo šlo za plažo, bo problem še toliko manjši. Ker ga lahko na takšen način vržeš na trg, ga lahko prevede kdor koli. Izpolnil bo svoje poslanstvo. Tisti, ki berejo plažo, ga bodo prebrali, ker jih zanima samo fabula. Pri kranjskih Učilih bodo prevajalcu dali 15.000 tolarjev za avtorsko polo, in vsi bodo zadovoljni. Ne bo pa zadovoljena zavest, ki govori o tem, kot je rekla kolegica, da bi moralo prevajanje biti kakovostno. Mi ne bomo zadovoljni.

VELKOVIRH - BUKILICA: Obstajajo pa na videz majhni koraki, ki bi lahko veliko pomagali. Če bi vsi uredniki književnih prilog zahtevali, da se ime prevajalca povsod vsaj omeni, bi bil to majhen prispevek, ki bi pomagal širiti zavest o navzočnosti prevajalca. In s tem se posredno izboljšuje tudi status. Predlagam, da kot društvo in kot stan v javnem pozivu zahtevamo od urednikov, da ne sprejmejo recenzij, kjer prevajalec ni vsaj omenjen. To je minimalna zahteva.

VEVAR: V zvezi s tem moram reči, da smo protestirali pri Delu zaradi neobjavljanja prevajalskih imen v zapisih o Vrhuncih stoletja.

JESI: V katalogu?

VEVAR: Tudi pri recenzijah. Tu in tam se je zgodilo, da je bil prevajalec omenjen.

ČERNE: Pri zapisih o knjigah v Književnih listih?

VEVAR: Ja, pri vseh zapisih o teh knjigah, pri katerih se je zelo mešala oglaševalska in informativna funkcija časopisa Delo, so bili prevajalci najmanj pomembni, skoraj nikoli omenjeni. In mi smo na Delo poslali protest, ki ga niso želeli objaviti. Preostala dva slovenska časopisa, Dnevnik in Večer pa z veliko težavo. Večer v smislu neke okrajšave, Dnevnik pa vendarle ... To pa zaradi tega, ker imajo dnevniki medsebojno klavzulo o tako imenovanem

nenapadanju, in tega niso razumeli kot informativno pismo, ki zasluži, da gre v javnost, ampak kot napadanje.

Hočem reči, da Društvo čuti svoje poslanstvo tudi na tem področju in da delamo tudi kot interesna skupnost. Nismo pa še postali pravo sindikalno gibanje, za to smo še prešibki in premajhni.

VELKOVRH - BUKILICA: Strinjam se, da je Društvo mnogo bolj aktivno, kot je bilo nekoč. To današnji čas tudi zahteva. Saj ne govorim o kakem "sindikalnem gibanju", morali pa bi imeti zavest o poslanstvu. Moje videnje je, da bi moral biti prevajalec naveden povsod tam, kjer je naveden avtor knjige. Kot priporoča listina PEN. Ni nujno, da z enako velikimi črkami. Ampak kot soavtor. To je edino prav, korektno. Predvsem do bralca, ne toliko do prevajalca. Naj se zaveda, da to, kar bere, ni izvirnik. Da je to izvirnik druge vrste.

ČERNE: V zvezi s tem je bil zelo lep poskus Didakte, najbrž se spomnite, v zbirki Gostosevci, ki je bila sicer kratkega daha, kjer je bil na zavihku objavljen kratek zapis o prevajalcu oziroma prevajalki. Ne spomnim se več, ali s fotografijo ali brez. In slišim, da je pri neki drugi založbi v snovanju zbirka, kjer bo status prevajalca podoben.

Bi v zadnjem krogu mogoče kdo povedal še kaj o stvareh, ki doslej niso bile omenjene, preden damo besedo občinstvu? (...)

VEVAR: Mislim, da bi Milan lahko kaj ...

JESIH: Ne vem, nič posebnega nimam povedati. Edino prej, ko smo omenjali lektorje, sem hotel povedati, da smo gledališki prevajalci spet nekoliko privilegirani. Lektor je ponavadi prvi bralec, tako gre pač ta tehnologija. Vrne besedilo, hitro lahko vtipkaš popravke, eno popoldne prijetno posediva, naslednji dan prineseš čistopis. Če ti je kaj spodletelo ali je zatipkano ali pa, če je bolj resno. Vsi po vrsti, lektorice in lektorji, s katerimi sem delal, so v gledališču, najbrž in po naravi stvari in po srčni izbiri, če se sme, kvalificirani za branje verzov. Vsi so to delali z ljubeznijo. Če je bila kakšna moja rešitev nerodna ali nerazumljiva – ker ko v samoti obračaš tiste besede, včasih misliš, da je vse jasno, a ti uide ... Zelo koristno sodelovanje; ko smo se pogovarjali o mentorjih – lahko rečem, da jih imam približno sedem, ki se jih ta trenutek zelo z veseljem spominjam: v teh lektorjih.

ČERNE: Občinstvo, imate kakšne pripombe, vprašanja, mnenja?

DUŠANKA ZABUKOVEC: Sklepam, da smo vsi tukaj prevajalci, če že ne izključno samo prevajalci. Skratka, strokovnjaki, ki vemo, kaj počnemo. Izkazalo se je, da je v tem grdem kapitalizmu prevajalstvo sicer krasen in cenjen umetniški poklic. Toda opravljali naj bi ga kot hobi. Kajti samo od prevajanja

je zelo težko živeti. Če je le mogoče, si prevajalci najdejo službo, ki daje kruh, potem pa prevajajo za dušo. To je žalostna usoda. Čim bolj gremo v strokovnost in teoretično podkovanost, tem bolj smo pravzaprav izpostavljeni temu, da ogromno strokovnega in umetniškega duha vložimo v delo, tembolj se razume, da to delamo za slavo, ne pa za neko tako pritlehno stvar, kot je denar.

ČERNE: Bi mogoče še kdo povedal kakšne izkušnje z mentorji ali s čim drugim? Nisem sicer pogosto na srečanjih Društva, ampak toliko dobrih prevajalcev, kot vas je danes tukaj ... Bi bilo škoda, če ne bi slišali še kaj.
(...)

ČERNE: Tihi ...

OŽBOT: ... slovenski molk ...

ČERNE: ... v svojih čumnatah ...
(smeh)

Če ne, potem se zahvaljujem vsem gostom, gostiteljem, obema društvoma in vam, občinstvo.

*Po tonskem zapisu in avtorizaciji sogovornikov
na papir spravila Urška P. Černe*